

ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАСАДОВИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Багаторічний досвід роботи у вищому навчальному закладі дозволяє констатувати той факт, що нині склалася така ситуація, що навчальні дисципліни, які викладаються соціальним педагогам, існують диференційовано. Переважно вони реалізують більш конкретну специфічну мету, проте не забезпечують цілісного або системного розв'язання складних навчальних завдань. Звідси виходить вузькопрофесійна спрямованість майбутніх соціальних педагогів, які засвоюють свої знання та вміння на окремих, не пов'язаних тісними міжпредметними зв'язками, або не інтегрованих у навчальні блоки, дисциплінах. Тобто, проста передача знань від викладача до студента, застарілі методи й методики навчання і виховання стають уже малоефективними й нераціональними і потребують конструктивно-якісних перетворень. Отже, одним з ефективних засобів розв'язання проблеми якісної, різнобічної підготовки студентів до майбутньої професійної соціально-педагогічної діяльності може стати інтегративне навчання – одна із найперспективніших інновацій, провідна тенденція розвитку сучасної вищої освіти взагалі.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Нині питання інтеграції досить активно розглядаються у педагогічній науці. Зокрема це праці, присвячені розкриттю функцій [3; 12], принципів [10; 12], видів [9], форм [7; 9], рівнів [6; 12], напрямів [12] та етапів побудови інтегрованого навчального процесу [3; 5; 8; 12].

Мета статті – розкрити сутності, функції, принципи, види, форми, рівні, напрями педагогічної інтеграції у вищій освіті, конкретизації етапів побудови інтегрованого навчального процесу під час підготовки майбутніх соціальних педагогів з метою ефективного формування їхньої професійної спрямованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інтеграція» походить від латинського «integratio» – «повний», «цілий». Новий тлумачний словник української мови пояснює цей термін, як об'єднання чого-небудь у єдине ціле [2]. Як певна сторона процесу розвитку, який пов'язаний з об'єднанням у єдине ціле різнорідних частин і елементів, наведено визначення цього поняття у філософському енциклопедичному словнику [14]. Ці визначення, на нашу думку, є загальними і підходить для означення будь-яких інтеграційних зв'язків. Слушно, на нашу думку, розглядає інтеграцію, як єдиний процес взаємодії елементів, де водночас забезпечується системність кінцевого результату процесу та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції, І. Козловська [8].

Переважно учені виокремлюють два підходи до розуміння суті поняття «інтеграція». Перший пов'язаний зі структурними визначеннями, при якому фіксується взаємопроникнення структурних елементів різних галузей знань і зростання їх узагальненості та комплексності, ущільнення та організованості. Інший, функціональний підхід, ґрунтується на діяльнісному тлумаченні інтеграційних процесів.

Розглянемо розширене означення цього феномену [4]: інтеграція – це процес (двосторонній, системний і структурний) взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання; становлення цілісності; встановлення зв'язків між відносно незалежними раніше речами, процесами, явищами, коли ці зв'язки є істотними, визначають функціонування явищ, які інтегруються; об'єднання елементів, які супроводжуються ускладненням та зміцненням зв'язків між ними, взаємопроникнення елементів цілісної системи, переходом одних форм в інші; історичний рух знання до єдності; взаємопроникнення інформації з одного навчального курсу в інший.

Отже, інтеграція є процесом взаємодії та якісних перетворень усередині елементів, де реалізуються нові освітні цілі та забезпечується кінцевий результат. Відбуваються і

внутрішні зміни в особистості майбутнього фахівця, спрямовані на формування та розвиток його професійно важливих якостей.

У психолого-педагогічних працях учені обґрунтовують типи інтеграції, до яких належать [9]: предметна інтеграція (проблемна, доцентрова): здійснюється, якщо інтеграторами (факторами) є складні об'єкти дослідження чи комплексні проблеми; інтеграція за методом (відцентрова): здійснюється, якщо інтеграторами є загальні методи дослідження для конкретних проблем, принципи чи теорії.

Видову класифікацію інтеграції представляють: інтеграція знань; інтеграція методів навчання; інтеграція форм навчання; інтеграція технологій навчання; інтеграція умінь, навичок, способів діяльності, мисленневих операцій, цілей навчання.

Дослідники проблем інтеграції виокремлюють чотири форми дії механізму інтеграції: 1) горизонтальна (тут розкривається зв'язок наукових галузей у середині великих комплексів наук); 2) вертикальна (інтегруючий вплив наук від більш загальних до проміжних і потім до тих, які безпосередньо пов'язані з виробництвом); 3) зовнішня (зв'язок між галузями знань під час утворення навчальних комплексів); 4) внутрішня (ця форма дії характеризується взаємним проникненням напрямків наукових знань у кожній окремій науці) [7].

Окремі науковці виокремлюють наступні форми інтеграції: об'єктна: суміщення в одних темах різних дисциплінарних образів одного об'єкта; понятійна: розкриття змісту загальнонаукових і міждисциплінарних понять; теоретична: розкриття концептуальних основ інтеграції; методологічна: методологічний аналіз інтегративних процесів [9].

Отже, можливі різні форми інтеграції знань: повне злиття навчального матеріалу в єдиному курсі; злиття більшої частини навчального матеріалу з визначенням специфічних розділів і тем; побудова автономних блоків із самостійними програмами і методиками.

Існують різні підходи до окреслення рівнів інтеграції. Так, І. Дичківська виокремлює рівні: інтеграція в межах теми; інтеграція у межах розділу навчального матеріалу; інтеграція у межах однієї дисципліни; інтеграція у межах споріднених дисциплін; інтеграція між дисциплінами різних циклів і навіть інтеграція як особливий дидактичний принцип навчання; говорять також про інтеграційні технології у педагогіці [6].

Учена Г. Попова [12] наводить дещо іншу рівневу диференціацію: змістовний, діяльнісний та розвивальний рівні.

Учені єдині у тому, що інтеграційне навчання дозволяє [1; 8; 12]: «стиснути» споріднений матеріал кількох дисциплін навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні однорідного навчального матеріалу; ущільнити знання, структурувати фрагмент навчального матеріалу так, що студент на його засвоєння витратить менше часу, але сформує еквівалентні загальнонавчальні та технологічні уміння; опанувати тим, хто навчається, значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності й системності знань; формувати творчий потенціал майбутнього фахівця, цілеспрямовано розвивати пізнавальні й професійні здібності студентів; дати реальну можливість студентам застосовувати набуті знання з різних дисциплін у професійній діяльності, сформувати у майбутніх фахівців цілісну картину світу.

Дослідники педагогічної інтеграції виділяють такі її функції [12]:

– методологічна: інтеграція сприяє підвищенню науково-теоретичного рівня викладання, забезпеченню використання широкого кола методів, прийомів і засобів навчання. Методологічна функція педагогічної інтеграції визначається такими трьома аспектами: евристичним; світоглядно-аксіологічним; інструментальним;

– технологічна передбачає: стискування, ущільнення інформації і часу; усунення дублювання і забезпечення наступності у розвитку знань і умінь; розчинення і взаємопроникнення знань і умінь одних навчальних дисциплін в інші; систематизація понять, фактів, умінь і навичок, встановлення субординації і координації знань;

– розвивальна є центральною, вона орієнтує на цілісний розвиток особистості того, хто навчається. Під впливом інтеграції у свідомості студентів формується досить широке мислення;

– освітня полягає у підвищенні науковості та доступності навчання, якості та системності знань, поліпшенні пізнавальної діяльності, застосуванні отриманих знань у професійній діяльності, формуванні цілісної системи знань [11];

– психологічна передбачає створення сприятливої бази для сприйняття знань, активне формування міжпредметних асоціацій, утворення цілісного уявлення про об'єкт, глибоке розуміння його суті, а, отже, створення психологічного настрою і мотивації навчання [3];

– організаційна полягає в тому, що інтеграція різнопредметних знань у навчально-виховному процесі дає можливість усунути низку недоліків: дублювання та різноманітність підходів до трактування спорідненого навчального матеріалу тощо [3].

Здебільшого, учені виділяють три провідні принципи, які визначають інтеграцію змісту освіти [12]. Філософською основою принципу єдності інтеграції і диференціації є розуміння їх єдності на основі закону єдності й боротьби протилежностей у конкретних логічних конструктах: аналіз і синтез, абстрагування та конкретизація, індукція і дедукція тощо. Межа, що розділяє ці категорії і визначає їх протилежність водночас сполучає їх так, що одне поняття служить засобом змістового наповнення іншого. Отже, інтеграція не існує без диференціації.

Принцип антропоцентризму інтеграції фактично лише актуалізує у педагогіці проблему перетворення студента на суб'єкта навчання. Мова про те, що інтегративна суб'єктність студента у системі традиційного навчання обмежена завданнями засвоєння готового знання – реалізується жорстокий тричленний конструкт: подача інформації викладачем – сприймання, осмислення, конспектування, заучування інформації студентом – відтворення завченої інформації студентом для контролю й оцінювання викладачем. Указаний технологічний ланцюжок має чітку мету: все викладене на заняттях студент має знати й уміти відтворити. Отже, у діючій технології проглядається диференціація загальної педагогічної системи ВНЗ на дві незалежні, самостійні системи, у кожній з яких свої цінності, настанови, традиції. Природно, тут виходом з ситуації, що склалася, має бути інтеграція наголошених систем у єдину, гуманістичну спільність. При цьому майбутні фахівці стають суб'єктами не лише внутрішньопредметної, але і міжпредметної інтеграції – інтеграція поширює свій антропоцентричний характер до системи вищої освіти в цілому.

Принцип культуровідповідності означає, що сучасна освіта засобами міжпредметної інтеграції може суттєво підвищити культурний рівень своїх вихованців. В освіті має відтворюватися, моделюватися, вивчатися національна культура в її органічній історичній цілісності від витоків минувшини до наших днів.

Перейдемо до розгляду методів побудови інтегрованого навчального процесу [12]. Найвідомішим серед них є центричний спосіб, суть якого полягає в тому, що розвиток системи знань відбувається радіально від центру до периферії. Із збільшенням радіусу збільшується і кількість точок дотику предмета пізнання з різними знаннями, що мають міжпредметний характер. Таким чином тема, що досліджується, стає центром інтеграції різноманітних знань.

Інший спосіб формування змісту освіти при інтеграції – спіралеподібний. Він ґрунтується на пізнавальних інтересах студентів. Навчальні програми розробляються за принципом інтеграції знань навколо них. Інтерес студента до конкретної теми породжує ланцюгову реакцію інших інтересів, при цьому рух від незнання до знання відбувається у вигляді спіралі.

У вітчизняній педагогіці утвердився лінійний принцип формування змісту освіти. Логіка вивчення матеріалу підпорядкована поступальному лінійному руху від незнання до знання, від простого до складного. Такий підхід сприяє системному засвоєнню

предметних знань.

При здійсненні інтеграційних процесів у вищій освіті важливо діяти за трьома напрямками інтеграції: загальнонауковим, міждисциплінарним, внутрішньодисциплінарним [12].

При загальнонауковому напрямі інтеграційні горизонтальні зв'язки простежуються у всіх циклах підготовки майбутніх соціальних педагогів: гуманітарному, соціально-економічному, природничо-математичному, професійному та практичному. Основним засобом реалізації горизонтальної складової інтеграції служить встановлення і дотримання міждисциплінарних і міжциклових зв'язків.

Міждисциплінарний напрям інтеграції змісту вищої освіти передбачає цілісність, системне бачення студентами соціально-педагогічної установи. Це дозволяє встановити міжпредметні зв'язки під час створення уніфікованих навчальних планів і програм за групами професій і професіям широкого профілю.

Внутрішньодисциплінарний напрям інтеграції змісту вищої освіти характеризується планомірним переходом від загальних закономірностей інтеграційних процесів в освіті до часткових, методичних. Загальновідомо, що основною вимогою при цьому є дотримання принципів структурування навчального матеріалу: логіко-наукова і професійна обумовленість змісту навчальних дисциплін; взаємозв'язок теоретичного і практичного навчання; наступність знань і умінь; взаємозв'язок загальнонаукових, загальнопрофесійних і професійних знань.

Дослідники проблем інтеграції виділяють етапи впровадження інтегративного підходу до педагогічного процесу вищого навчального закладу. Зокрема, І. Козловська виокремлює п'ять послідовних етапів [8].

Перший етап пов'язаний з виділенням базових елементів знань у вибраній загальноосвітній дисципліні, які є необхідними для формування світоглядних якостей та оволодіння у подальшому професійними знаннями. Ці базові знання складаються з двох груп: до першої групи входять знання, обов'язкові для всіх студентів незалежно від профілю ВНЗ: їх призначення – формування наукового світогляду, подальший розвиток пам'яті, мислення, спостережливості, уяви тощо. Друга група знань є базисною для формування професійного масиву знань, саме від їх сформованості й залежить пізнавальна здатність студента опановувати професію. На основі цих двох груп знань і відбувається внутрішня інтеграція знань.

На другому етапі здійснюється внутрішньопредметна інтеграція знань у межах навчальних дисциплін загальноосвітньої підготовки. На основі детального аналізу навчального матеріалу вилучається другорядний навчальний матеріал, встановлюється оптимальне співвідношення між його якісними та кількісними компонентами.

На третьому етапі здійснюється інтегрування знань, умінь та навичок студентів у межах дисциплін гуманітарної і соціально-економічної підготовки. При цьому узгоджуються означення і позначення споріднених понять, усуваються суперечності у їх трактуванні, виробляються спільні алгоритми вивчення явищ та процесів тощо.

Четвертий етап передбачає інтеграцію з елементами природничо-математичних дисциплін. Варто встановити специфічні особливості вивчення природничо-математичних дисциплін і дисциплін професійної та практичної підготовки у їх взаємодії та визначитися з певною формою інтеграції: синхронне тематичне планування, інтегрований курс чи спецкурс.

На п'ятому етапі інтеграції, що базується на результатах попередніх етапів, завершується формування системи загальноосвітніх, соціально-економічних, природничо-математичних та спеціальних знань в умовах наступності та взаємодії усіх ступенів навчання.

Отже, реалізація вказаних підходів дозволить сформувати інтегративні професійні знання, вміння та навички та, відповідно, розвинути професійну спрямованість майбутніх соціальних педагогів.

В іншому підході науковці [3] виділяють три рівні інтеграції навчальних дисциплін. Першим є інтеграційна взаємодія дисциплін, при якій зміст дисциплін не змінюється. У двох (декількох) навчальних дисциплінах обираються споріднені поняття [5]. Кожна з дисциплін при цьому зберігає свій науковий суверенітет у навчальному процесі. Така взаємодія між дисциплінами, на нашу думку, здійснюється у формі міжпредметних зв'язків.

Другим рівнем інтеграції є внутрішньодисциплінарний синтез, що передбачає синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни з наступною інтеграцією всіх необхідних тем, розділів, понять, який об'єднує різні теорії у межах однієї дисципліни. Рівень передбачає інтеграцію форм навчальної діяльності, проведення вікторин на міжпредметному матеріалі, інтегрованих конференцій, комплексних занять, бінарних лекцій тощо [3].

Третій рівень інтеграції (рівень цілісності) характеризується появою нового утворення, що відзначається тісним зв'язком елементів, зміст якого докорінно трансформує традиційний зміст навчальних дисциплін [5]. Створюється нова дисципліна, яка має інтегративний характер і власний предмет дослідження. У цьому випадку береться певний об'єкт, навколо якого групуються різнопредметні знання, що описують цей об'єкт з різних точок зору чи на різних рівнях [8]. Для рівня цілісності характерна повна змістовна і процесуальна інтеграція у межах нового цілісного предмету і розв'язання всіх дидактичних задач дисциплін, що інтегруються [1].

Для нашого дослідження важливим є праця М. Прокоф'євої [13], в якій учена стверджує, що саме фахівець інтегративного педагогічного профілю володіє універсально-синтетичними знаннями й універсально-функціональною діяльністю і високим рівнем готовності до безпосереднього виконання інтегративної педагогічної діяльності. Організація педагогічного процесу передбачає такі етапи навчання:

- мотиваційний етап, метою якого є формування спрямованості особистості фахівця, пов'язаний із систематичним освоєнням нової інформації психолого-педагогічного характеру, позитивної мотивації навчання, відвертості до нового, готовності до вирішення професійних завдань на інноваційних основах, оволодіння початковим об'ємом теоретичних знань;

- інформаційно-методичний, такий, що передбачає формування основ професійного мислення, освоєння інтегрованої суми науково-педагогічних знань, оволодіння системою узагальнених педагогічних понять і їх інтеграцію з практикою, формування професійно-педагогічних умінь і способів діяльності, що реалізуються у педагогічних технологіях;

- функціонально-інструментальний, спрямований на розвиток потреби й здатності сприймати, переробляти та використовувати інформацію для вирішення проблемних педагогічних завдань на основі трансформації прийомів навчальної і дослідницької роботи у педагогічні уміння, застосування засвоєних узагальнених змістовно-процесуальних способів дій у варіативних умовах педагогічної практики;

- ціннісний, такий, що дозволяє студентам визначити й засвоїти особистісні та професійні орієнтації, принципи й настанови майбутньої педагогічної діяльності, сформувані основи загальної та професійної культури;

- оцінно-рефлексивний, орієнтований на рефлексію студентами власної науково-виховної діяльності, закріплення настанов на саморозвиток і самовдосконалення, формування творчого професійного мислення, гнучкості й пластичності особистісного розвитку. Не важко помітити, що вказані етапи корелюють з етапами формування професійної спрямованості.

Додамо, що з інтеграцією знань і вмінь, змісту, форм і методів навчання безпосередньо пов'язана проблема підготовки цілісної особистості соціального педагога, яка не можлива без формування його професійної спрямованості. Цілі підготовки фахівців з точки зору концепції безперервної освіти відображені у різних моделях та професіограмах і спрямовують викладачів вищих навчальних закладів на формування

професійної спрямованості під час вивчення основ наук. Проте всі ці заходи не дають цілісного уявлення про формування фахівця методами тих дисциплін, що їх вивчають згідно з навчальним планом.

Висновки. Якісна професійна підготовка студентів здійснюватиметься більш ефективно за умови навчання на основі інтеграції певних галузей знань, дисциплін, розділів, тем. Це створює підґрунтя для розробки відповідних інтеграційних технологій – систем, які забезпечують як інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем та інших форм організації навчання, так й інтеграцію різноманітних виховних впливів на особистість майбутніх соціальних педагогів, що сприятиме формуванню його професійної спрямованості.

Перспективи подальших розвідок. Здійснений аналіз сутності, функцій, принципів, видів, форм, рівнів, напрямів, етапів педагогічної інтеграції у вищій освіті не претендує на вичерпність. Перспективною залишається проблема побудови інтегрованого навчального курсу для підготовки майбутніх соціальних педагогів з метою формування їх професійної спрямованості.

Література:

1. Берулава М.Н. Интеграция содержания общего и профессионального образования в профтехучилищах. Теоретико-методологический аспект / М.И. Берулава. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1988. – 222с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Голубова Г. Роль педагогічних інтеграційних технологій у навчально-виховному процесі ВИШУ / Ганна Голубова // Гуманітарний вісник : зб наук. праць. – Серія «Педагогіка». – №24. – С. 58-62.
4. Гончаренко С.І. Теоретичні основи дидактичної інтеграції у професійній середній школі / С.У. Гончаренко, І.М. Козловська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 9-18.
5. Дедович В.М. Форми інтеграції природничонаукових знань старшокласників: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / В.М. Дедович. – К., 1997. – 23 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Кас'ян І.М. Проблема інтеграції знань у педагогічній теорії і практиці / І.М. Кас'ян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2010_1/Kasyan.pdf. – Заголовок с екрана.
8. Козловська І.М. Теоретичні і методичні основи викладання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід: монографія / І.М. Козловська. – Л.: Євросвіт, 2003. – 248 с.
9. Козловська І.М. Теоретичні і методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : дис. док. пед. наук : 13.00.04 / І.М. Козловська. – К.: 2001. – 464 с.
10. Козловська І.М. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя як єдність інтегративного та диференційованого підходів в умовах ступеневої освіти / І.М. Козловська, М.А. Пайкуш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://eprints.zu.edu.ua/1320/1/03kimuso.pdf> – Заголовок с екрана.
11. Литвин О.Г. Формування у студентів технічних ВНЗ вмінь і навичок української професійної термінології та друку «Рада», 2007. – Кн. 1. – С. 316-317.
12. Попова Г.Г. Интегративный подход к конструированию содержания образования в образовательных учреждениях системы НПО [Текст] / Г.Г. Попова // Наука, образование, общество. – Выпуск: 2011-01. – Раздел: Педагогика и методика. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <http://sakhgu.ru/journal/work139.htm>. – Заголовок с экрана.
13. Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. канд. пед. наук: 13.00.04 / М.Ю. Прокоф'єва. – Одеса, 2008. – 25 с.
14. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

У роботі розкрито сутність, функції, принципи, види, форми, рівні педагогічної інтеграції у вищій освіті. Конкретизовано етапи побудови інтегрованого навчального процесу під час підготовки майбутніх соціальних педагогів з метою формування їх професійної спрямованості.

Ключові слова: інтеграція, соціальний педагог, професійна спрямованість.

В работе раскрыта суцність, функції, принципи, види и форми, урони педагогіческой інтеграції

в высшем образовании. Конкретизированы этапы построения интегрированного учебного процесса при подготовке будущих социальных педагогов с целью формирования их профессиональной направленности.

Ключевые слова: интеграция, социальный педагог, профессиональная направленность.

The paper reveals the essence, functions, principles, types and shapes, drop it pedagogical integration in higher education. Specified stages of building an integrated learning process in preparation for future social workers to form their professional orientation.

Keywords: integration, social educator, professional orientation.